

УДК 343.98:343.91-058.53

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.44>

СПЕЦІАЛЬНА ТЕХНІКА ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ГРУПОВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕФОРМАЛЬНОЇ МОЛОДІ

Ларкін М.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності*

*Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0002-4676-460X*

Пирожкова Ю.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності*

*Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0003-4644-6270*

Ларкін М.О., Пирожкова Ю.В. Спеціальна техніка та інформаційне забезпечення розслідування групових злочинів неформальної молоді.

У статті наголошується, що виявлення, розслідування та встановлення усіх обставин злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), потребує використання широкого кола спеціальних технічних засобів. Пропонується розглядати спеціальну техніку, у контексті розслідування групових злочинів неформальної молоді, як обладнання, технічні пристрої, транспортні, криміналістичні засоби, що призначені підвищити ефективність розслідування в умовах обмеженості часу, потенційної протидії та тактичних ризиків.

Проаналізовані деякі види спеціальних технічних засобів, які застосовуються при розслідуванні групових злочинів неформальної молоді. Зазначається, що протестні акції, спільне проведення дозвілля неформальної молоді досить часто «переростають» у групове порушення громадського порядку чи навіть масові заворушення. Застосування водометів є ефективним засобом для зупинення зазначеної протиправної діяльності. Визначена специфіка застосування водометів з урахуванням зарубіжного досвіду.

Наголошується на можливості застосування електрошокерів, адже їх використання покликане зупинити злочинні групові дії членів молодіжної неформальної групи (об'єднання), відбити напад на поліцейського, іншу особу тощо.

Також автори розглянули засоби індивідуального захисту, які використовуються поліцейськими, військовослужбовцями Національної гвардії для зупинення групових злочинів членів молодіжних неформальних груп (об'єднань) у громадських місцях (паркова зона, майданчики, спортивні споруди, транспорт тощо). Це: 1) засоби захисту тіла, голови, обличчя (бронежилети, шоломи, захисні щити); 2) засоби захисту ніг, стегон (спеціальне взуття, наколінники, наголінки); 3) засоби захисту органів дихання (респіратори та протигazi).

Визначено, що інформаційне забезпечення розслідування групових злочинів неформальної молоді – це аналітична діяльність, яку здійснюють слідчий, прокурор, оперативні співробітники у процесі виявлення та розслідування зазначеної категорії злочинної діяльності. Джерелами інформаційного забезпечення процесу розслідування групових злочинів неформальної молоді є: 1) різні інформаційні системи (зокрема, криміналістичні обліки, бази даних); 2) інформація, зафіксована в матеріалах кримінального провадження; 3) матеріали оперативно-розшукової справи; 4) інформація, що міститься у відкритому доступі (дослідженню підлягають соціальні мережі, інформаційні Інтернет-ресурси тощо).

Ключові слова: спеціальна техніка, інформація, право на інформацію, інформаційне забезпечення, розслідування, злочин, молодь, неформальна група, неформальне об'єднання.

Larkin M.O., Pyrozhkova Y.V. Special technique and information support for the investigation of group crimes of informal youth.

The article emphasizes that the detection, investigation, and establishment of all circumstances of crimes committed by members of informal youth groups (associations) requires the use of a wide range of special technical means. It is proposed to consider special equipment in the context of investigating group crimes of informal youth, as equipment, technical devices, transport, and forensic means designed to increase the effectiveness of the investigation in conditions of limited time, potential counteraction, and tactical risks.

Some types of special technical means used in the investigation of group crimes of informal youth are analyzed. It is noted that protest actions, joint leisure activities of informal youth quite often «grow» into group violations of public order or even mass riots. The use of water cannons is an effective means of stopping the specified illegal activity. The specifics of the use of water cannons have been determined taking into account foreign experience.

The possibility of using stun guns is emphasized, as their use is intended to stop criminal group actions by members of an informal youth group (association), repel an attack on a police officer, another person, etc.

The authors also examined personal protective equipment used by police officers and National Guard servicemen to stop group crimes by members of informal youth groups (associations) in public places (park areas, playgrounds, sports facilities, transport, etc.). These are: 1) body, head, and face protection (body armor, helmets, and protective shields); 2) leg and thigh protection (special shoes, knee pads, and elbow pads); 3) respiratory protection (respirators and gas masks).

It has been determined that information support for the investigation of group crimes of informal youth is an analytical activity carried out by the investigator, prosecutor, and operational officers in the process of identifying and investigating this category of criminal activity.

Sources of information support for the process of investigating group crimes of informal youth are: 1) various information systems (in particular, forensic records, databases); 2) information recorded in the materials of criminal proceedings; 3) materials of the operational-detective case; 4) information contained in the public domain (social networks, information Internet resources, etc. are subject to investigation).

Key words: special technique, information, right to information, information support, investigation, crime, youth, informal group, informal association.

Постановка проблеми. Соціальні потрясіння, технологічні революції, зміна сімейних та ціннісних орієнтирів – усе це зовсім не повний перелік причин, які зумовили виникнення молодіжних неформальних рухів, течій у середині ХХ ст. Субкультурна складова неформальної молоді набула проявів спільного проведення дозвілля, зустрічей за певними інтересами тощо. Так, наприклад, у 2014 р. на Міжгірщині, неподалік від водоспаду Шипіт, відбувся традиційний фестиваль неформалів із різних країн (Німеччина, Польща, Латвія, Україна). Гості фесту приїхали насамперед для того, аби відпочити на природі, декого приваблювали дивні ритуали, для решти – це було стилем життя [1]. Цей захід не мав асоціальної спрямованості, а представлені неформальні течії стали виявом світоглядного різноманіття.

Проте радикальні молодіжні неформальні групи (об'єднання) – реальність, на яку треба зважати, адже протестні настрої, неприйняття «дорослих» правил співіснування людей різних рас, національностей, конфесій, політичних та спортивних уподобань набувають вигляду групових кримінальних правопорушень, зокрема кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти громадської безпеки, проти громадського порядку та моральності.

Метою дослідження є аналіз деяких видів спеціальної техніки та визначення джерел інформаційного забезпечення розслідування окремих видів групових злочинів неформальної молоді.

Стан опрацювання проблематики. Проблемам розкриття та розслідування злочинів неформальної молоді присвятили свої праці такі вчені, як: В.І. Бояров, Н.В. Верлос, В.В. Дараган, М.М. Єфімов, О.В. Кириченко, Б.В. Клімов, Н.О. Кононенко, А.О. Масалітін, О.В. Мельковський, С.О. Щербина та ін.

Викладення основного матеріалу. Виявлення, розслідування та встановлення всіх обставин злочинів, учинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), потребує використання широкого кола спеціальних технічних засобів. Спеціальна техніка (у контексті розслідування групових злочинів неформальної молоді) – це обладнання, технічні пристрої, транспортні, криміналістичні засоби, що призначені підвищити ефективність розслідування в умовах обмеженості часу, потенційної протидії та тактичних ризиків.

Усталеною є думка, що спеціальну техніку, яка використовується оперативними та слідчими підрозділами, можна поділити на три групи:

- спеціальна техніка, яка надходить у готовому вигляді (деякі види автотранспорту, апаратура зв'язку, оптико-механічні прилади спостереження, вимірювальні прилади, фото- і відеотехніка, обчислювальна та інша налаштована на спеціальні потреби техніка);
- спеціальна техніка, модернізована для виконання специфічних завдань і умов діяльності оперативно-слідчих підрозділів (автозасоби, обладнані радіостанціями, засобами підсилення звуку; засоби маскування та дистанційного управління для різних фото- та відеокамер; персональні ЕОМ, на базі яких створені автоматизовані робочі місця для співробітників оперативних і слідчих підрозділів органів державної безпеки);
- спеціальна техніка, розроблена та виготовлена спеціально для оперативно-слідчих органів з найбільш повним урахуванням специфіки їхніх завдань та умов роботи [2, с. 111].

Завдяки використанню спеціальної техніки вирішують такі основні завдання: 1) створення умов, що заважають скоєнню злочинів (наприклад, застосування охоронної сигналізації дозволяє фіксувати незаконне проникнення на об'єкти, що охороняються, та оперативно вживати заходів щодо затримання порушників, а використання оперативних обліків дає змогу визначити коло осіб, причетних до певних видів злочинів); 2) припинення порушень громадського порядку та хуліганських проявів, зокрема й групових (це може бути досягнуто застосуванням спецзасобів захисту особового складу, засобів підсилення мовлення, проведенням спеціальних операцій); 3) сприяння розкриттю скоєних злочинів шляхом виявлення речових доказів (приміром, використання пошукових приладів під час проведення огляду місця скоєння злочину, застосування хімічних пасток забезпечує високу ймовірність виявлення речових доказів під час обшуків); 4) створення можливостей одержання та документування достовірних даних щодо осіб, причетних до підготовки чи скоєння злочинів. За допомогою низки оперативно-технічних засобів (апаратура звуко- та відеозапису, прилади спостереження, використання радіоактивних ізотопів та ін.) можна отримати і зафіксувати інформацію щодо конкретних осіб, які причетні до підготовки чи скоєння злочинів; 5) проведення оперативно-розшукових заходів щодо затримання та розшуку осіб, що вчинили злочини. Наприклад, під час застосування засобів радіозв'язку, приладів бачення в темряві, хімічних пасток, оперативного дактилоскопіювання; 6) ефективне управління оперативними групами. Наприклад, під час використання радіостанцій підвищується мобільність та маневреність груп; 7) виявлення причин скоєння злочинів та умов, що сприяють їх вчиненню. Засоби обчислювальної техніки дозволяють швидко і повно аналізувати стан оперативної обстановки, обробляти дані про причини та умови, які сприяють скоєнню окремих видів злочинів. Результати обробки та аналізу відповідної інформації дають змогу виявляти такі закономірності та прогнозувати найбільш доцільні та ефективні заходи щодо профілактики тих чи інших правопорушень [3, с. 11-12].

Більш докладно хотілося б зупинитися на особливостях застосування деяких видів спеціальної техніки під час розслідування групових злочинів неформальної молоді.

Так, протестні акції, спільне проведення дозвілля неформальної молоді досить часто «переростають» у групове порушення громадського порядку чи навіть у масові заворушення. П. 9 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про національну поліцію» закріплює, що **водомети**, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для: припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень; відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей; примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законних вимог поліцейського зупинитися; затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [4].

Парламентське дослідження щодо використання правоохоронними органами водометів під час забезпечення громадської безпеки, підтримання громадського порядку та протидії масовим заворушенням визначає особливості використання водометів правоохоронними органами. Зокрема таке: 1) використання водометів має погоджуватися на рівні оперативного командування пра-

воохоронного органу; 2) використання водомета потребує достатнього запасу води з надійного джерела, тиск у якому є оптимальним для забезпечення швидкої заправки; 3) перед застосуванням водометів необхідно попередити про це протестувальників; 4) використання водометів може створити ризики (наприклад, слизьку поверхню), а високий тиск води може збивати людей з ніг і спричиняти травми; 5) тактика використання водомета передбачає формування схематичних шляхів розосередження, відступу або виходу, для того щоб протестувальники змогли безпечно відійти; 6) забороняється використовувати водомет проти осіб, які внаслідок цього можуть впасти з висоти; 7) управляти водометами повинні тільки спеціально підготовлені співробітники поліції або інших органів правопорядку; 8) командири підрозділів повинні пам'ятати про те, що необхідно призначити співробітників поліції для охорони водометів; 9) забороняється використовувати водомет при температурі повітря нижче за визначену (п. 4 ч. 4 ст. 45 ЗУ «Про національну поліцію» поліції (поліцейському) заборонено застосовувати водомети при температурі повітря нижчій ніж +10°C) [5].

У зв'язку з цим автори *Парламентського дослідження* наголошують на закордонному досвіді, який виявляє специфічну особливість застосування водометів, а саме те, що воду в них можуть спеціально підфарбовувати для того, щоб позначити тих протестувальників, які були активістами і брали участь у масових заворушеннях, демонстрували протиправну поведінку та злісну непокору законним вимогам і розпорядженням працівників правоохоронних органів, зокрема й військовослужбовцям Національної гвардії або поліції. Водомети (автомобілі з пожежним лафетним стволом) при робочому тиску води 6–8 атмосфер та відстані застосування до 55–75 м є досить ефективним засобом протидії саме масовим заворушенням. Використання водометів здійснює значний психологічний вплив на порушників під час масових заворушень, водночас є більш «демократичним» способом впливу, аніж застосування кийків, гумових куль або електрошокерів. Порушник, який потрапив під дію водомета, відчувається досить дискомфортно в мокрому одязі після дії струменя води високого тиску й залишається психологічно пригніченим тривалий час [5].

Щодо ж **електрошокерів** (п. 9 ч. 3 ст. 45 ЗУ «Про національну поліцію»), варто зазначити, що їх застосування покликане зупинити злочинні групові дії неформальної молоді, відбити напад на поліцейського, іншу особу тощо. Водночас слід погодитися з тим, що незважаючи на переваги електрошокерів пристроїв, існують ризики заподіяння значної шкоди здоров'ю правопорушника, зокрема його смерті, у разі їх застосування поліцейськими [6, с. 159].

За даними Fatal Encounters, із 2010 до 2021 року в США було зареєстровано близько 500 випадків застосування поліцією електрошокерів з летальними наслідками. Кількість щорічних інцидентів у всій країні зменшилася порівняно з 2018 р.: у 2021 р. зареєстровано на 72% менше смертельних випадків, ніж у 2018 р. [7].

Слушною є думка В.В. Богуславського, що при підготовці поліцейських слід використовувати методики комбінованого використання електрошокера з іншими видами спеціальних засобів, коли особу, яка застосовує електрошокер контактної-дистанційної дії, поряд страхує напарник із гумовим кийком для відбиття нападу інших осіб. В окремих випадках поліцейського, який застосовує електрошокер, можна з відстані кількох метрів страхувати іншим поліцейським з вогнепальною зброєю [8].

Також варто зупинитися на **засобах індивідуального захисту**, які використовуються поліцейськими, військовослужбовцями Національної гвардії для зупинення групових злочинів членів молодіжних неформальних груп (об'єднань) у громадських місцях (паркова зона, майданчики, спортивні споруди, транспорт тощо). Це: 1) засоби захисту тіла, голови, обличчя (бронежилети, шоломи, захисні щити); 2) засоби захисту ніг, стегон (спеціальне взуття, наколінники, наголінки); 3) засоби захисту органів дихання (респіратори та протигази).

Бронежилети, якими користуються співробітники правоохоронних органів, повинні відповідати ДСТУ і варіюватися за класами (від 1 до 6+) для захисту від пістолетних куль, автоматів, а іноді й більш потужної зброї та уламків, мати різні конфігурації (приховане, відкрите носіння) та ергономічний дизайн, систему MOLLE для додаткового спорядження, забезпечувати захист від куль та уламків.

Шоломи поділяються на два основні види: протиударні (захист від ударів палицями, камінням, пляшками під час масових заворушень та протестів) та балістичні (захист від куль, уламків).

Інформаційне забезпечення розслідування групових злочинів неформальної молоді – це аналітична діяльність, яку здійснюють слідчий, прокурор, оперативні співробітники у процесі вияв-

лення та розслідування зазначеної категорії злочинної діяльності. Слід погодитися з В.В. Бірюковим, що одним із джерел інформації, що сприяє встановленню істини при розслідуванні злочинів, є численні інформаційні системи, у яких концентрується інформація про різноманітні об'єкти матеріального світу. Сьогодні, незважаючи на використання в розслідуванні даних, отриманих з різноманітних за цільовим призначенням та відомчою належністю систем, теорія спрямована на осмислення лише криміналістичних. Практика ж свідчить, що криміналістичного значення, в певній ситуації, набуває інформація, отримана з будь-яких систем [9, с. 252].

Джерелами інформаційного забезпечення процесу розслідування групових злочинів неформальної молоді є: 1) інформаційні системи (зокрема, криміналістичні обліки, бази даних); 2) інформація, зафіксована в матеріалах кримінального провадження; 3) матеріали оперативно-розшукової справи; 4) інформація, що міститься у відкритому доступі (дослідженню підлягають соціальні мережі, інформаційні Інтернет-ресурси тощо).

Висновки. Розслідування групових злочинів неформальної молоді – складний трудомісткий процес, який потребує ретельного технічного та інформаційного забезпечення. Спеціальна техніка (у контексті розслідування групових злочинів неформальної молоді) – це обладнання, технічні пристрої, транспортні, криміналістичні засоби, що призначені підвищити ефективність розслідування в умовах обмеженості часу, потенційної протидії та тактичних ризиків.

Протестні акції, спільне проведення дозвілля неформальної молоді досить часто «переростають» у групове порушення громадського порядку чи навіть у масові заворушення, що обумовлює застосування правоохоронними органами водометів, електрошокерів. Застосування водометів є ефективним засобом для зупинення зазначеної протиправної діяльності. Визначена специфіка застосування водометів з урахуванням зарубіжного досвіду. Використання ж електрошокерів покликане зупинити злочинні групові дії членів молодіжної неформальної групи (об'єднання), відбити напад на поліцейського, іншу особу тощо.

Також визначені засоби індивідуального захисту, які використовуються поліцейськими, військовослужбовцями Національної гвардії для зупинення групових злочинів членів молодіжних неформальних груп (об'єднань) у громадських місцях (паркова зона, майданчики, спортивні споруди, транспорт тощо). Це: 1) засоби захисту тіла, голови, обличчя (бронежилети, шоломи, захисні щити); 2) засоби захисту ніг, стегон (спеціальне взуття, наколінники, наголінки); 3) засоби захисту органів дихання (респіратори та протигазу).

Інформаційне забезпечення розслідування відіграє супровідну роль та сприяє максимально повному та швидкому встановленню обставин вчиненого. Джерелами інформаційного забезпечення процесу розслідування групових злочинів неформальної молоді є: 1) інформаційні системи (зокрема, криміналістичні обліки, бази даних); 2) інформація, зафіксована в матеріалах кримінального провадження; 3) матеріали оперативно-розшукової справи; 4) інформація, що міститься у відкритому доступі (дослідженню підлягають соціальні мережі, інформаційні Інтернет-ресурси тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Неформали з Німеччини, Польщі, Латвії, Білорусії та України зібралися на Шипоті. URL: <https://rionews.com.ua/news/doz/now/n14188113035> (дата звернення 03.12.2025).
2. Козенко О.О. Спеціальна техніка під час проведення досудового розслідування, оперативно-розшукових і контррозвідувальних заходів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 110-114. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/02/Visnik-Pravo-38-2_.pdf (дата звернення 03.12.2025).
3. Синиціна Ю.П., Прокопов С.О., Рижков Е.В. Спеціальна техніка в правоохоронній діяльності : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 244 с.; іл. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/8735> (дата звернення 03.12.2025).
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 03.12.2025).
5. Парламентське дослідження щодо використання правоохоронними органами водометів під час забезпечення громадської безпеки, підтримання громадського порядку та протидії масовим заворушенням. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33619.pdf> (дата звернення 03.12.2025).

6. Ірха Ю.Б., Бочек О.І., Мацько В.А. Типові помилки під час застосування поліцейських заходів примусу: на основі аналізу судової практики: наук.-практ. посіб. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2024. 308 с. URL: <http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/1500/1.pdf> (дата звернення 03.12.2025).
7. Fatal Encounters. URL: <https://fatalencounters.org> (дата звернення: 03.12.2025).
8. Богуславський В.В. Застосування електрошоків пристроїв при охороні громадського порядку. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019*. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_05_2019/pdf/18.pdf (дата звернення 03.12.2025).
9. Бірюков В.В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів: поняття, система, завдання. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 252-255. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/54.pdf (дата звернення 03.12.2025).